

Oponentský posudek

Vývoj vězeňských subkultur v Československu v letech 1948 – 1960

Klára Pinerová

Diplomová práce FF UK, Praha 2006

Předložená diplomová práce Kláry Pinerové se věnuje jednomu z nejzajímavějších a možná i nejdůležitějších témat našich moderních dějin. Postihnout vývoj československého vězeňství v 50. letech 20. století je úkol o to významnější a náročnější, že se tento systém ve své době stal jedním z důležitých článků pokusu o zásadní proměnu společnosti, což nás dnes staví před závažné otázky ohledně jeho významu, úspěšnosti atd. Hlavní předností práce je skutečnost, že se autorka neomezila na institucionální analýzu vězeňství, nýbrž že se zaměřila na „obyčejné“ lidi, jejich zkušenosti a způsoby přežití v nelehkých podmínkách odnětí osobní svobody. Propojením vzpomínek bývalých politických vězňů, které se v poslední době objevily na našem knižním trhu, a rozhovorů, které autorka sama uskutečnila, se jí podařilo poskytnout velmi plastický obraz poměrů v československých vězeních 50. let.

Její líčení vyniká velmi pečlivou psychologickou propracovaností vězeňských poměrů: autorka ve způsobech své analýzy nijak nezapře svou vysokou citlivost i k těm nejjemnějším formám dosahování poddajnosti a celkové psychické destabilizace vyšetřovanců, k utváření solidarity ve vězení, resp. jejímu porušování, ke strategiím přežití a uchovávání vzdoru vůči nespravedlnostem atd. V tomto ohledu bych vyzvedl jako nejzdařilejší zejména ta místa práce, která se věnují souběhu fyzického a psychického násilí při vynucování poddajnosti lidí (s. 29-40), rekonstrukci ženských vězení a vězeňských subkultur (s. 64-78), vztahům mezi dozorcí a vězni (s. 110-116) a různým strategiím přežití (s. 117-135).

Zjevným interpretačním omezením se nicméně ukázal být model „totalitního“ panství, který se autorka rozhodla použít jako výkladový vzor pro popis stabilizace režimu v 50. letech. Tento model ji totiž vedl k formulaci některých vnitřně rozporných tezí (s. 1n., s. 87), neumožnil ji jasně reflektovat perspektivu kritiky anebo ji zastřel ahistoričností některých tvrzení (např. s. 60). Z výkladových zkratk, které autorka z totalitněteoretického modelu přejala, lze zmínit její interpretaci tehdejší brutality: namísto rekonstrukce procesů, v nichž se násilné metody stávaly pro vyšetřovatele a dozorce *normálním* jednáním, autorka důsledně

užívá model cíleného a svou povahou zvrhlého „pokoření lidské důstojnosti“, k čemuž jí však chybí empirické doklady. Jsem pevně přesvědčen, že kdyby autorka pozměnila svou perspektivu, pozvedla se nad zájem demonstrovat mrzkou povahu komunismu a namísto toho se zeptala, kde – tedy v jakých formách sociální praxe – leží kořeny stabilizace krutých poměrů 50. let, využila by plodněji svůj velmi bohatý a citlivě rekonstruovaný materiál.

Je třeba vyzvednout skutečnost, že se autorka nezalekla metody orální historie, která jí dopomohla k detailnímu vylíčení vězeňských poměrů. V rozhovorech, které uskutečnila s pěti tehdejšími politickými vězni, je viditelná její vysoká citlivost vůči utrpení lidí a její snaha postihnout význam nespravedlností, k nimž tehdy ve velké míře docházelo. Česká reflexe metody orální historie obvykle nezohledňuje všechny její potenciály; autorce se i navzdory převzetí některých zjednodušených vymezení („nejstarší metoda“ s. 136 a *nahrazení* zničených materiálů, s. 138) podařilo v jejím praktickém užití tyto možnosti uplatnit.

Jazyková stránka práce *není* ideální – v tomto ohledu by práce měla v budoucnu dostat určitých korekcí (zejména interpunkce, pády, přívlastky, redundantní formulace, nepřehledné užívání minulého a přítomného času atd.).

Navzdory těmto metodologickým a rétorickým nedostatkům je však práce důležitým příspěvkem k poznání vězeňského prostředí v nastupující a stabilizující se diktatuře. Význam práce shledávám také v tom, že otevřela a analyticky představila velmi diferencovaný vnitřní svět tehdejšího československého vězeňství – že za hradbou násilí a omezování svobody odhalila bohatý svět vyjednávání mezi různými zájmy, zápasy o hegemonii (nejlépe představeny v ženských vězeních), formalizaci pravidel vzájemného soužití, vytváření částečně autonomních myšlenkových světů, solidárních společenství a kultivaci kritických postojů atd. Ze všech těchto důvodů práci rád doporučuji k obhajobě.

PhDr. Michal Pullmann, PhD.

V Praze 18. října 2006

Michal Pullmann